

UDK:81'276.6:355.11:342.725

Nilufar RASULOVA,

PhD, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Toshkent, O'zbekiston.

E-mail: n.rasulova8919@gmail.com, ORCID ID: 0009-0009-2335-1712

Qoraqalpog' davlat universiteti O'zbek tilshunosligi kafedrasida dotsenti, fil.f.n Z.Ibragimova taqrizi asosida

CHORVACHILIK AKUSHERLIGI VA GINEKOLOGIYASI TERMINOLOGIYASIDA EPONIMLARNING INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI STRUKTURAVIY-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Аннотация

Mazkur maqolada chorvachilik akusherligi va ginekologiyasi terminologiyasida qo'llanadigan eponimik birliklarning ingliz va o'zbek tillaridagi strukturaviy-semantik xususiyatlari qiyosiy-lingvistik nuqtayi nazardan tadqiq etiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi veterinariya reproduktiv tibbiyotida qo'llanadigan eponimlarni aniqlash, ularning strukturaviy modellari, semantik xususiyatlari, etimologik manbalari hamda ingliz tilidan o'zbek tiliga o'zlashish va ekvivalentlashuv mexanizmlarini tavsiflashdan iborat. Tadqiqot materiallari asosida Müllerian duct, Wolffian duct, Graafian follicle, anti-Müllerian hormone kabi birliklarning terminologik tuzilishi tahlil qilinadi. Tahlil natijalari ingliz tilida eponimik terminlarning ko'pincha antroponim asosida derivatsion affiksatsiya orqali shakllanishini, o'zbek tilida esa antroponimning transliteratsiyasi hamda terminologik ot bilan birikishi asosiy model ekanligini ko'rsatadi. Shuningdek, terminlarning to'liq, qisman va tavsifiy ekvivalentlashuvi, morfologik adaptatsiyasi va gibrillashtirilishi kabi hodisalar yoritiladi. Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek veterinariya terminologiyasining o'zaro munosabatlarini hamda zamonaviy terminologik tizimlarda xalqaro birliklarning milliy tilga moslashuv qonuniyatlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Veterinariya terminologiyasi, chorvachilik akusherligi, ginekologiya, eponim, antroponim, terminologik birlik, strukturaviy tahlil, semantik tahlil, terminologik ekvivalentlik, o'zlashma termin, ingliz tili, o'zbek tili.

STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES OF EPONYMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES IN LIVESTOCK OBSTETRICS AND GYNECOLOGY TERMINOLOGY

Annotation

This article investigates the structural-semantic features of eponymic units used in the terminology of livestock obstetrics and gynecology in the English and Uzbek languages from a comparative-linguistic perspective. The main goal of the study is to identify eponyms used in veterinary reproductive medicine, describe their structural models, semantic features, etymological sources, as well as the mechanisms of borrowing and equivalence from English to Uzbek. Based on the research materials, the terminological structure of units such as Müller's duct, Wolffian duct, Graaf's follicle, and anti-Müller's hormone is analyzed. The results of the analysis show that eponymic terms in English are often formed through derivational affixation based on anthroponyms, while in Uzbek, the main model is the transliteration of anthroponyms and their combination with terminological nouns. Phenomena such as full, partial, and descriptive equivalence, morphological adaptation, and hybridization of terms are also highlighted. The research results serve to determine the relationship between English and Uzbek veterinary terminology, as well as the patterns of adaptation of international units to the national language in modern terminological systems.

Key words: Veterinary terminology, livestock obstetrics, gynecology, eponym, anthroponym, terminological unit, structural analysis, semantic analysis, terminological equivalence, borrowed term, English language, Uzbek language.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭПОНИМОВ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ В ЖИВОТНОВОДЧЕСКОЙ АКУШЕРСКО-ГИНЕКОЛОГИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Аннотация

В данной статье сопоставительно-лингвистически исследуются структурно-семантические особенности эпонимических единиц, используемых в терминологии акушерства и гинекологии животноводства, в английском и узбекском языках. Основная цель исследования заключается в выявлении эпонимов, используемых в ветеринарной репродуктивной медицине, описании их структурных моделей, семантических особенностей, этимологических источников, а также механизмов заимствования и эквивалентизации с английского языка на узбекский. На основе материалов исследования проанализирована терминологическая структура таких единиц, как Müller's duct, Wolffian duct, Graafian follicle, anti-Müller's hormone. Результаты анализа показывают, что в английском языке эпонимические термины чаще всего формируются на основе антропонима путем деривационной аффиксации, а в узбекском языке основной моделью является транслитерация антропонима и его сочетание с терминологическим существительным. Также освещаются такие явления, как полная, частичная и описательная эквивалентность, морфологическая адаптация и гибридизация терминов. Результаты исследования служат определению взаимосвязи английской и узбекской ветеринарной терминологии, а также закономерностей адаптации международных единиц к национальному языку в современных терминологических системах.

Ключевые слова: Ветеринарная терминология, животноводческое акушерство, гинекология, эпоним, антропоним, терминологическая единица, структурный анализ, семантический анализ, терминологическая эквивалентность, заимствованный термин, английский язык, узбекский язык.

Kirish. Zamonaviy veterinariya tibbiyoti va chorvachilikning jadal rivojlanishi hayvonlarning reproduktiv salomatligini ta'minlash, naslchilik jarayonlarini takomillashtirish, sun'iy urug'lantirish, embrion transferi, reproduktiv patologiyalar diagnostikasi hamda reproduktiv biotexnologiyalarning rivojlanishi bilan bevosita bog'liq. Mazkur jarayonlar natijasida veterinariya akusherligi va ginekologiyasiga oid terminologik tizim ham muntazam ravishda kengayib va takomillashib bormoqda.

Veterinariya terminologiyasining muhim qatlamlaridan birini eponimik terminlar tashkil etadi. Eponimlar ilmiy tushunchalarning nomlanishida shaxs nomlaridan foydalanishga asoslangan nominativ birliklar bo'lib, tibbiyot, biologiya, anatomiya, embriologiya va veterinariya kabi fanlarda keng uchraydi. Bunday birliklar ko'pincha muayyan anatomik tuzilma, biologik jarayon, klinik belgi, kasallik yoki ilmiy kashfiyot bilan bog'liq tarixiy shaxs nomini saqlab qoladi.

Eponimlarning lingvistik xususiyatlarini o'rganish nafaqat terminlarning kelib chiqishini aniqlash, balki ularning strukturaviy modeli, morfologik shakllanishi, semantik tarkibi va bir tildan ikkinchi tilga o'zlashish mexanizmlarini aniqlash imkonini beradi. Ayniqsa, ingliz va o'zbek tillarini qiyoslash jarayonida bir xil ilmiy tushunchaning turli nominativ va morfologik vositalar yordamida ifodalanishi kuzatiladi.

Ushbu tadqiqotda "eponim" tushunchasi tor ma'noda, ya'ni shaxs nomi asosida shakllangan terminologik birlik sifatida qo'llanadi. Shu sababli etimologik kelib chiqishi aniq tasdiqlanmagan birliklar alohida guruh sifatida ko'riladi va ularni klassik eponimlar bilan tenglashtirishdan saqlaniladi.

1. Eponimlarning terminologik tabiati

Terminologik birliklar muayyan fan sohasiga oid maxsus tushunchalarni nomlashga xizmat qiladi. Eponimik terminlarning o'ziga xosligi shundaki, ularning nominativ tarkibida shaxs nomi yoki shu nomdan derivatsion yo'l bilan hosil qilingan birlik ishtirok etadi.

Ingliz veterinariya va reproduktiv biologiya terminologiyasida Müllerian, Wolffian, Graafian kabi komponentlar shunday eponimik birliklar sifatida namoyon bo'ladi. Masalan:

Müllerian duct
Wolffian duct
Graafian follicle
anti-Müllerian hormone

Ushbu terminlarda antroponimik komponent dastlabki shaxs nomi bilan bog'liq bo'lib, keyinchalik maxsus terminologik ma'no kasb etgan.

Eponimik terminlarning muhim xususiyati — ularning nominativ ixchamligidir. Birgina antroponimik komponent ma'lum ilmiy tushuncha, uning tarixiy shakllanishi va muayyan tadqiqotchi bilan bog'liq konseptual ma'lumotni saqlab qolishi mumkin.

2. Eponimik terminlarning strukturaviy modellari

Ingliz tilidagi veterinariya reproduktiv terminlarini strukturaviy jihatdan quyidagi modellarga ajratish mumkin:

2.1. Eponimik sifat + ot

Müllerian duct
Wolffian duct
Graafian follicle

Ushbu modelda eponimik komponent terminning aniqlovchisi vazifasini bajaradi:

eponimik sifat + asosiy termin

Morfologik jihatdan:

Müller + -ian → Müllerian

Wolff + -ian → Wolffian

Graaf + -ian → Graafian

Demak, ingliz tilida antroponimga -ian suffiksining qo'shilishi natijasida eponimik sifat hosil bo'ladi.

O'zbek tilida esa ushbu model odatda bevosita ko'chirilmaydi:

Müllerian duct → Myuller yo'li

Wolffian duct → Volf yo'li

Graafian follicle → Graaf follikulasi

Shunday qilib, ingliz tilidagi derivatsion sifat o'zbek tilida ko'pincha antroponimning o'zi bilan ifodalanadi.

2.2. Prefiks + eponimik sifat + ot

anti-Müllerian hormone

Ushbu termin uch komponentdan tashkil topgan:

anti- + Müllerian + hormone

O'zbekcha:

anti-Myuller gormoni

Bu modelda anti- xalqaro terminologik prefiks sifatida saqlanadi, eponimik komponent esa fonetik jihatdan o'zbek tiliga moslashadi.

2.3. Eponim + o'zlashma termin

Graaf follicle / Graafian follicle → Graaf follikulasi

Bu modelda antroponim xalqaro shaklda saqlanadi, follicle esa o'zbek tibbiy terminologiyasida o'zlashgan follikula shaklida namoyon bo'ladi.

Natijada:

antroponim + o'zlashma termin + o'zbekcha grammatik

ko'rsatkich

modeli yuzaga keladi.

3. Eponimik terminlarning semantik guruhlar

Chorvachilik akusherligi va ginekologiyasida uchraydigan eponimik birliklarni semantik jihatdan quyidagicha guruhlash mumkin:

Reproduktiv embriologiya terminlari:

Müllerian duct — Myuller yo'li;

Wolffian duct — Volf yo'li.

Reproduktiv fiziologiya terminlari:

Graafian follicle — Graaf follikulasi;

anti-Müllerian hormone — anti-Myuller gormoni.

Mazkur terminlar hayvonlarning jinsiy differensiyalanishi, embrional reproduktiv tizim rivojlanishi, tuxumdon follikulasining yetilishi va reproduktiv fiziologiyani tavsiflashda qo'llanadi.

4. Ingliz va o'zbek tillarida morfologik transformatsiya

Qiyosiy tahlil ingliz va o'zbek tillarida eponimik terminlarning shakllanish mexanizmlari o'rtasida sezilarli farqlar mavjudligini ko'rsatadi.

Ingliz tilida:

Müller → Müllerian

Wolff → Wolffian

Graaf → Graafian

Bu yerda -ian suffiksi antroponimdan eponimik sifat hosil qiladi.

O'zbek tilida esa:

Müllerian → Myuller

Wolffian → Volf

Graafian → Graaf

shaklida eponimik sifatning derivatsion morfemasi tushiriladi.

Buning natijasida o'zbek tilida quyidagi model shakllanadi:

antroponim + terminologik ot

Masalan:

Myuller + yo'l

Volf + yo'l

Graaf + follikulasi

Bu hodisa inglizcha terminning o'zbek tiliga mexanik tarjimai emas, balki terminologik-morfologik adaptatsiyasi sifatida baholanishi mumkin.

5. Terminologik ekvivalentlik

Ingliz va o'zbek tillaridagi eponimlarni qiyoslashda terminologik ekvivalentlikning bir necha ko'rinishini ajratish mumkin.

To'liq yoki yaqin ekvivalentlik

Müllerian duct → Myüller yo'li

Wolffian duct → Volf yo'li

Bu birliklarda asosiy konsept saqlanadi, biroq lingvistik shakl o'zgaradi.

Morfologik transformatsiyaga asoslangan ekvivalentlik

Graafian follicle → Graaf follikulasi

Bu holatda ingliz tilidagi -ian komponenti o'zbek tilida alohida morfema sifatida saqlanmaydi.

Gibrid ekvivalentlik

anti-Müllerian hormone → anti-Myüller gormoni

Termin tarkibida xalqaro prefiks, eponimik komponent va o'zlashma/milliy terminologik birlik birlashadi.

6. Eponimlarning o'zbek tiliga o'zlashish usullari

Tadqiqot materiallari eponimik terminlarning o'zbek tilida asosan quyidagi usullar orqali o'zlashishini ko'rsatadi:

Transliteratsiya: Müller → Myüller; Wolff → Volf.

Fonetik adaptatsiya: xalqaro antroponimlarning o'zbek talaffuziga moslashuvi.

Terminologik birikma hosil qilish: Myüller + yo'li.

Morfologik moslashuv: follikula + -si, gormon + -i.

Gibridlashtirish: anti-Myüller gormoni.

Shunday qilib, eponimlarning o'zbek tiliga o'zlashishi birgina transliteratsiya bilan cheklanmay, bir necha lingvistik mexanizmlarning o'zaro ta'siri orqali amalga oshadi.

7. Freemartinizm terminining maqomi

Chorvachilik reproduksiyasida freemartinizm termini alohida ahamiyatga ega. U qoramollarda erkak va urg'ochi egizaklarning umumiy platsenta qon aylanishi bilan bog'liq reproduktiv rivojlanish anomaliyasini ifodalaydi.

Biroq mazkur terminni klassik antroponimik eponim sifatida talqin qilish metodologik jihatdan ehtiyotkorlikni talab

qiladi. Uning nomlanish tarixi muayyan shaxs familiyasidan aniq kelib chiqqanligi ishonchli tarzda tasdiqlanmagan. Shu sababli freemartinizmni asosiy eponimik korpusdan alohida, etimologiyasi bahsli veterinariya termini sifatida ko'rsatish maqsadga muvofiq.

Bu yondashuv tadqiqotning ilmiy aniqqligini oshiradi va eponimlarni shunchaki "g'ayrioddiy nomga ega terminlar" bilan tenglashtirishning oldini oladi.

Xulosa. Chorvachilik akusherligi va ginekologiyasi terminologiyasidagi eponimik birliklarning ingliz va o'zbek tillaridagi qiyosiy tahlili ularning strukturaviy, semantik va morfologik jihatdan o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligini ko'rsatadi.

Ingliz tilida eponimik terminlarning shakllanishida antroponimlarga -ian kabi derivatsion suffikslarning qo'shilishi muhim rol o'ynaydi: Müllerian, Wolffian, Graafian. Ushbu birliklar keyinchalik duct, follicle, hormone kabi terminologik komponentlar bilan birikib, murakkab terminlarni hosil qiladi.

O'zbek tilida esa inglizcha eponimik sifatlar ko'pincha antroponimning transliteratsiyasi orqali ifodalanadi. Natijada Müllerian duct → Myüller yo'li, Wolffian duct → Volf yo'li, Graafian follicle → Graaf follikulasi kabi strukturaviy moslashuvlar yuzaga keladi. Bu jarayonda ingliz tilidagi derivatsion morfemalar tushib qolib, termin o'zbek tilining sintaktik va morfologik me'yorlariga moslashtiriladi.

Shuningdek, anti-Müllerian hormone → anti-Myüller gormoni kabi birliklar xalqaro terminologik elementlarning o'zbek tilida gibrid terminlar shaklida o'zlashayotganini ko'rsatadi.

Umuman olganda, eponimik terminlarning ingliz va o'zbek tillaridagi qiyosiy tadqiqi terminologik ekvivalentlik, transliteratsiya, morfologik adaptatsiya, derivatsiya va gibridlashtirish jarayonlarini aniqlash imkonini beradi. Shu jihatdan eponimlar nafaqat maxsus ilmiy tushunchalarni nomlovchi terminlar, balki tillararo ilmiy kommunikatsiya va terminologik o'zlashuv jarayonlarini aks ettiruvchi muhim lingvistik birliklar sifatida namoyon bo'ladi.

ADABIYOTLAR

- Amelina, S. M., Hopak, I. M. (2016). Strukturno-semantichna kharakterystyka anhlivs'kykh terminiv pidmovy veterynariyi u konteksti ukrayinomovnoho perekladu [Structural and semantic peculiarities of English terms in the veterinary sublanguage in the context of Ukrainian translation]. Scientific Herald of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine: Philological Sciences. Kyiv. Vol. 248, 156-161.
- Komarova, L. N. (2016). Eponimy v veterinarnoy meditsine na angliyskom yazyke. [Eponyms in Veterinary Medicine in English]. XI Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya «Priorityetnyye napravleniya razvitiya nauki i obrazovaniya» [XI International scientific-practical conference "Priority directions of development of science and education"]. Cheboksary: Izd-vo CHGU, 1-5.
- Komarova, L. N. (2017). Istoki veterinarnoy terminologii [The origins of veterinary terminology]. II Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya. «Novoye slovo v nauke: strategii razvitiya». Cheboksary: Izd-vo CHGU. 1(9), 1-4.
- Komarova, L. N. (2016). Terminologicheskiye sokrashcheniya v original'nykh tekstakh na angliyskom yazyke po veterinarnoy meditsine [Abbreviations in original English texts on veterinary medicine]. Nauchnoye i obrazovatel'noye prostranstvo: perspektivy razvitiya: materialy III Mezhdunar. nauch. -prakt. konf. [Scientific and educational space: development prospects: materials of the III Intern. scientific-practical conf.]. Cheboksary: TSNS «Interaktiv plus», (22), 51-53.
- Nedosyeykov, V. V., Lytvyn, V. P., Polishchuk, V. V., Mel'nyk, V. V., Homzykov, O. M., Martynyuk, O. H. (2014). Slovyk epizootologichnykh terminiv [Dictionary of epizootological terms]. Kyiv: VAT "Ryabyna", 90.
- Orlov, F. M. (1979). Kratkiy slovar' veterinarnikh klinicheskikh terminov [A Brief Dictionary of Veterinary Clinical Terms]. Moscow: Rossel'khozizdat, 320.
- Rasulova N. Medical discourse as an object of text linguistics Research (using the use of the terms "abortion" and "miscarriage"), ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ <https://scientific-jl.net> Выпуск журнала №-92
- Часть-3_ Май –2026, 2181-3187, -P. 331-342
- Rozhkov, Yu. H. (2020). Linguocognitive aspect of metaphorization in the English language terminological field "animal diseases". The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University Series "Philology", 84, 55-61.
- Rozhkov, Yu. H. (2020). Linguistic and extralinguistic factors in the formation of the English terminological field "animal diseases". Scientific journal "International Journal of Philology", 11 (4), 90-96. DOI: 10.31548/philolog2020.04.099
- Vakulyk, I. I. (2013). Suchasni veterynarno-medychni terminy yak prezentanty anatomichnoyi nomenklatury [Modern veterinary medical terms as presenters of anatomical nomenclature]. Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih. No. 9, 66-73.
- Vlasenko, V. I., Levchenko, M. V., Rublenko, H. H., Kharuta, S. A., (2008). Tlumachnyy slovyk klinichnykh terminiv veterynarnoyi medytsyny [Explanatory dictionary of clinical terms of veterinary medicine]. Kyiv: Urozhay, 280.